

Verantwoording onderzoek klassenjustitie

Investico en NOS op 3

CBS DATA

De ruwe data zijn te downloaden op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/30/vervolg-ing-berechting-misdrijven-2001-2022>

We zien de totale aantallen zaken in de strafrechtketen: hoeveel beslissingen het OM heeft genomen (dagvaardingen, sepots, etc); hoeveel beslissingen in eerste aanleg de rechter heeft genomen (vrijspraak, schuldigverklaring etc); en welke hoofdstraffen de rechter heeft opgelegd (gevangenisstraf, taakstraf, boete, etc). Kenmerken waar we deze aantallen op kunnen filteren: periode, type misdrijf, huishoudinkomen verdachte, leeftijd verdachte, migratieachtergrond verdachte en opleiding verdachte.

Periode

We kijken naar een periode van alle zaken over een periode van tien jaar, van 2013 – 2022. Voor de eerdere jaren kan geen uitsplitsing naar opleiding gemaakt worden, dus die kunnen we niet meenemen.

Huishoudinkomen

We kijken naar 'inkomen totaal'.

Leeftijd

We kijken naar volwassen verdachten, omdat voor jongeren het jeugdrecht geldt, dus we includeren alle leeftijdsgroepen van achttien jaar en ouder.

Opleiding

Opleiding hebben we in drie categorieën verdeeld: laag (basisonderwijs, praktijkonderwijs, speciaal voortgezet onderwijs, vmbo), midden (havo/vwo, mbo), hoog (hbo/wo).

Migratieachtergrond

Migratieachtergrond bevat drie categorieën: geboren in het buitenland, geboren in Nederland maar ouder(s) buiten NL, geboren in Nederland en beide ouders in Nederland. We hebben er twee groepen van gemaakt: verdachten met migratieachtergrond, en verdachten zonder migratieachtergrond.

We vergelijken steeds twee groepen: de meest geprivilegieerde (hoogopgeleide verdachten zonder migratieachtergrond) en de minst geprivilegieerde groep (laagopgeleide verdachten met migratieachtergrond).

Type misdrijf: misdrijven waarbij voor deze twee groepen en met bovenstaande selecties in totaal minstens honderd gevangenisstraffen zijn opgelegd.

- Dat levert de volgende selectie op van vijftien misdrijven op: diefstal en inbraak met geweld; eenvoudige diefstal; gekwalificeerde diefstal; valsheid in geschrifte; vernieling en beschadiging; openlijke geweldpleging; mishandeling; bedreiging; levensmisdrijf; misdrijven Wetboek van Strafrecht overig; rijden onder invloed; rijden tijdens ontzegging; harddrugs; softdrugs; (vuur)wapenmisdrijven.

We berekenen steeds percentages:

- Aantal dagvaardingen / totaal aantal beslissingen OM
- Aantal schuldigverklaringen met straf / totaal eindbeslissingen rechter
- Aantal gevangenisstraf / totaal aantal hoofdstraffen
- Aantal gevangenisstraf / totaal aantal beslissingen OM

Met name die laatste statistiek gebruiken we veel in ons onderzoek. Het laat zien wat de kans is, vanaf het moment dat je als verdachte in beeld komt bij het OM en het OM beslist wat er met je zaak gebeurt, dat je uiteindelijk in de gevangenis zult belanden.

In draaitabellen vallen die percentages af te lezen.

Alle misdrijven samen:

Periode	(Multiple Items)	-Y						
Huishoudensinkomen	Huishoudensinkomen totaal	-Y						
Leeftijd	(Multiple Items)	-Y						
Type misdrijf	Totaal misdrijven	-Y						
Column Labels		-Y	1. Migratieachtergrond			2. Geen migratieachtergrond		
Values	1. Laag	2. Midden	3. Hoog	1. Laag	2. Midden	3. Hoog		
Sum of Ingeschreven rechtbankstrafzaken (aantal)	129100	346280	71390	128570	384550	94910		
Sum of Totaal beslissingen Openbaar Ministerie (aantal)	135270	361330	74830	134590	397780	97440		
Sum of Dagvaarding (aantal)	77150	192200	30370	73420	184550	33510		
Sum of Oproepen ter terechtzitting n.a.v. verzet (aantal)	840	2480	1580	570	2790	2120		
Sum of Onvoorwaardelijk sepot (aantal)	28140	81170	19330	27330	84180	24440		
Sum of Voorwaardelijk beleidssepot (aantal)	5790	13870	4110	7790	22850	6470		
Sum of Transactie (aantal)	2870	8480	2470	2980	12440	3890		
Sum of Strafbeschikking (aantal)	17740	56900	16160	19810	84860	25900		
Sum of Overige beslissing Openbaar Ministerie (aantal)	3000	6360	940	2800	6190	1230		
Sum of Totaal eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	68350	175980	30270	65540	172590	34300		
Sum of Schuldigverklaring met straf (aantal)	59510	151500	24280	57490	150620	27880		
Sum of Schuldigverklaring zonder straf (aantal)	1550	3760	990	1560	3790	1170		
Sum of Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolgving (aantal)	6650	19210	4570	5860	16690	4850		
Sum of Overige eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	500	1560	400	580	1480	510		
Sum of Totaal opgelegde sancties (aantal)	87800	233500	37540	88110	238880	44860		
Sum of Totaal hoofdstraffen (aantal)	68900	178260	27930	67620	177590	31800		
Sum of Gevangenisstraf (incl. jeugddetentie) (aantal)	31530	70630	8170	28070	58970	8000		
Sum of Geldboete (aantal)	12960	38850	9180	12480	43320	11730		
Sum of Taakstraf (aantal)	24490	68800	10630	27060	75270	12140		
Sum of Bijkomende straffen (aantal)	5800	19380	4350	6570	25940	6810		
Sum of Maatregelen (aantal)	13060	35400	5180	13870	34980	6150		
Sum of Straf onbekend (aantal)	70	440	60	100	380	100		
Percentage dagvaardingen / beslissingen OM	57%	53%	41%	55%	46%	34%		
Percentage schuldigverklaring met straf / beslissingen rechter	87%	86%	80%	88%	87%	81%		
Percentage gevangenisstraf / totaal hoofdstraffen	46%	40%	29%	42%	33%	25%		
Percentage gevangenisstraf / beslissingen OM	23%	20%	11%	21%	15%	8%		
Hoeveel meer kans op gevangenisstraf dan hoogopgeleide verda	2.8	2.4	1.3	2.5	1.8			

Te zien is dat, voor alle misdrijven samen, van alle laagopgeleide verdachten met migratieachtergrond uiteindelijk 23% gevangenisstraf krijgt, en van alle hoogopgeleide verdachten zonder migratieachtergrond 8%. Die kans is voor de eerste groep dus 2.8 keer zo groot.

Voor mishandeling:

Periode	(Multiple Items)	-Y						
Huishoudensinkomen	Huishoudensinkomen totaal	-Y						
Leeftijd	(Multiple Items)	-Y						
Type misdrijf	3.1 Mishandeling	-Y						

Values	Column Labels					
	⊙ 1. Migratieachtergrond			⊙ 2. Geen migratieachtergrond		
	1. Laag	2. Midden	3. Hoog	1. Laag	2. Midden	3. Hoog
Sum of Ingeschreven rechtbankstrafzaken (aantal)	17310	48010	10940	17010	56070	13980
Sum of Totaal beslissingen Openbaar Ministerie (aantal)	17950	50120	11470	17710	58170	14490
Sum of Dagvaarding (aantal)	10390	27610	5030	9470	26660	5050
Sum of Oproepen ter terechtzitting n.a.v. verzet (aantal)	0	20	10	0	30	20
Sum of Onvoorwaardelijk sepot (aantal)	4170	12490	3500	4030	15250	4710
Sum of Voorwaardelijk beleidssepot (aantal)	1710	4870	1550	2060	7200	2120
Sum of Transactie (aantal)	230	920	290	310	1760	590
Sum of Strafbeschikking (aantal)	770	3090	960	1380	6270	1770
Sum of Overige beslissing Openbaar Ministerie (aantal)	310	990	150	340	1000	180
Sum of Totaal eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	9620	26320	5070	8760	26740	5460
Sum of Schuldigverklaring met straf (aantal)	8180	21780	3760	7400	22130	3910
Sum of Schuldigverklaring zonder straf (aantal)	130	660	180	250	670	280
Sum of Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolging (aantal)	1060	3600	1060	1060	3800	1270
Sum of Overige eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	0	110	0	0	100	20
Sum of Totaal opgelegde sancties (aantal)	12410	34580	5900	11790	35810	6290
Sum of Totaal hoofdstraffen (aantal)	9650	26150	4320	8810	26150	4400
Sum of Gevangenisstraf (incl. jeugddetentie) (aantal)	3660	8680	1070	3160	7210	850
Sum of Geldboete (aantal)	1050	3900	1000	1260	5090	1220
Sum of Taakstraf (aantal)	4760	13510	2260	4320	13960	2300
Sum of Bijkomende straffen (aantal)	10	310	0	20	350	10
Sum of Maatregelen (aantal)	2750	8020	1560	2850	9220	1830
Sum of Straf onbekend (aantal)	0	50	0	0	60	0
Percentage dagvaardingen / beslissingen OM	58%	55%	44%	53%	46%	35%
Percentage schuldigverklaring met straf / beslissingen rechter	85%	83%	74%	84%	83%	72%
Percentage gevangenisstraf / totaal hoofdstraffen	38%	33%	25%	36%	28%	19%
Percentage gevangenisstraf / beslissingen OM	20%	17%	9%	18%	12%	6%
Hoeveel meer kans op gevangenisstraf dan hoogopgeleide verda	3.5	3.0	1.6	3.0	2.1	

Voor eenvoudige diefstal:

Periode	(Multiple Items)							
Huishoudensinkomen	Huishoudensinkomen totaal							
Leeftijd	(Multiple Items)							
Type misdrijf	1.1.2 Eenvoudige diefstal							

Values	Column Labels					
	1. Migratieachtergrond			2. Geen migratieachtergrond		
	1. Laag	2. Midden	3. Hoog	1. Laag	2. Midden	3. Hoog
Sum of Ingeschreven rechtbankstrafzaken (aantal)	22590	40890	8060	21720	46760	9990
Sum of Totaal beslissingen Openbaar Ministerie (aantal)	23200	41850	8250	22260	47880	10200
Sum of Dagvaarding (aantal)	13960	23130	2920	12820	23380	3160
Sum of Oproepen ter terechtzitting n.a.v. verzet (aantal)	10	30	10	0	110	30
Sum of Onvoorwaardelijk sepot (aantal)	2370	4890	1070	2730	6090	1380
Sum of Voorwaardelijk beleidssepot (aantal)	1040	2170	650	1590	3760	1160
Sum of Transactie (aantal)	870	2130	640	700	1940	710
Sum of Strafbeschikking (aantal)	4070	8410	2800	3940	11810	3620
Sum of Overige beslissing Openbaar Ministerie (aantal)	470	990	100	490	1010	120
Sum of Totaal eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	12170	20570	2820	10970	20380	2930
Sum of Schuldigverklaring met straf (aantal)	11260	18810	2460	10170	18840	2530
Sum of Schuldigverklaring zonder straf (aantal)	160	460	90	180	450	110
Sum of Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolgving (aantal)	450	1080	230	490	980	260
Sum of Overige eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	30	70	0	10	80	0
Sum of Totaal opgelegde sancties (aantal)	13840	23850	3000	12930	24250	3170
Sum of Totaal hoofdstraffen (aantal)	12690	21620	2790	11470	21660	2950
Sum of Gevangenisstraf (incl. jeugddetentie) (aantal)	7450	11550	1150	6470	10780	1240
Sum of Geldboete (aantal)	1520	3200	700	1470	3360	680
Sum of Taakstraf (aantal)	3600	6860	890	3460	7500	990
Sum of Bijkomende straffen (aantal)	0	40	0	10	100	0
Sum of Maatregelen (aantal)	1020	2130	170	1410	2400	220
Sum of Straf onbekend (aantal)	0	20	0	0	30	0
Percentage dagvaardingen / beslissingen OM	60%	55%	35%	58%	49%	31%
Percentage schuldigverklaring met straf / beslissingen rechter	93%	91%	87%	93%	92%	86%
Percentage gevangenisstraf / totaal hoofdstraffen	59%	53%	41%	56%	50%	42%
Percentage gevangenisstraf / beslissingen OM	32%	28%	14%	29%	23%	12%
Hoeveel meer kans op gevangenisstraf dan hoogopgeleide verda	2.6	2.3	1.1	2.4	1.9	

Voor rijden onder invloed:

Periode	(Multiple Items)						
Huishoudensinkomen	Huishoudensinkomen totaal						
Leeftijd	(Multiple Items)						
Type misdrijf	5.2 Rijden onder invloed						

Values	1. Migratieachtergrond			2. Geen migratieachtergrond		
	1. Laag	2. Midden	3. Hoog	1. Laag	2. Midden	3. Hoog
Sum of Ingeschreven rechtbankstrafzaken (aantal)	9020	35250	9830	11400	58530	18680
Sum of Totaal beslissingen Openbaar Ministerie (aantal)	9150	34730	9380	11390	55880	16970
Sum of Dagvaarding (aantal)	4980	17260	4010	6240	26290	6710
Sum of Oproepen ter terechtzitting n.a.v. verzet (aantal)	20	300	200	70	530	350
Sum of Onvoorwaardelijk sepot (aantal)	1100	4560	1110	1410	6010	1670
Sum of Voorwaardelijk beleidssepot (aantal)	0	0	0	0	30	10
Sum of Transactie (aantal)	0	0	0	0	20	0
Sum of Strafbeschikking (aantal)	2780	12310	4080	3700	22810	8100
Sum of Overige beslissing Openbaar Ministerie (aantal)	0	70	0	0	110	20
Sum of Totaal eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	5160	17910	4290	6220	26010	7060
Sum of Schuldigverklaring met straf (aantal)	4870	16880	4080	5910	24880	6770
Sum of Schuldigverklaring zonder straf (aantal)	30	290	10	40	350	40
Sum of Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolgning (aantal)	40	400	100	60	490	140
Sum of Overige eindbeslissing rechter in eerste aanleg (aantal)	10	120	40	20	240	50
Sum of Totaal opgelegde sancties (aantal)	8840	30210	7310	11010	46180	12530
Sum of Totaal hoofdstraffen (aantal)	5420	18600	4320	6630	26820	7040
Sum of Gevangenisstraf (incl. jeugddetentie) (aantal)	550	1880	260	840	2260	330
Sum of Geldboete (aantal)	3390	12200	3190	3700	16650	5090
Sum of Taakstraf (aantal)	1180	4500	830	2030	7840	1640
Sum of Bijkomende straffen (aantal)	3260	11420	2950	4390	19230	5480
Sum of Maatregelen (aantal)	0	50	0	0	90	0
Sum of Straf onbekend (aantal)	0	0	0	0	0	0
Percentage dagvaardingen / beslissingen OM	54%	50%	43%	55%	47%	40%
Percentage schuldigverklaring met straf / beslissingen rechter	94%	94%	95%	95%	96%	96%
Percentage gevangenisstraf / totaal hoofdstraffen	10%	10%	6%	13%	8%	5%
Percentage gevangenisstraf / beslissingen OM	6%	5%	3%	7%	4%	2%
Hoeveel meer kans op gevangenisstraf dan hoogopgeleide verda	3.1	2.8	1.4	3.8	2.1	

Hieronder staat een lijst van delicten die we hebben meegenomen. Het criterium was dat er in de gehele periode minstens honderd gevangenisstraffen zijn opgelegd in beide groepen (dus zowel laagopgeleide verdachten met een migratieachtergrond als in hoogopgeleide verdachten zonder migratieachtergrond). In de kolom rechts staat voor elk delict hoeveel keer meer kans een laagopgeleide verdachte met migratieachtergrond heeft op gevangenisstraf.

Misdrijven > 100 gevangenisstraffen in vergeleken groepen	Hoeveel keer meer kans op gevangenisstraf voor laag+migr?
Diefstal en inbraak met geweld	1.6
Eenvoudige diefstal	2.6
Gekwalificeerde diefstal	2.1
Valsheid in geschrifte	1.2
Vernieling en beschadiging	3.6
Openlijke geweldpleging	2.4
Mishandeling	3.5
Bedreiging	1.8
Levensmisdrijf	1.3
Misdrijven WvSr (overig)	3.0
Rijden onder invloed	3.1
Rijden tijdens ontzegging	1.1
Harddrugs	2.8
Softdrugs	1.6
(Vuur)wapenmisdrijven	2.1
Misdrijven < 100 gevangenisstraffen in vergeleken groepen	
Verduistering	
Oplichting	
Heling	
Witwassen	
Huisvredebreuk	
Niet opvolgen van ambtelijk bevel	
Wederspanningheid	
Verlaten plaats ongeval	
Weigeren blaastest	
Milieumisdrijven	
Ov-misdrijven WED	
Misdrijven overig	
Totaal	2.8

ENQUÊTE ONDER STRAFRECHTADVOCATEN, OFFICIEREN EN RECHTERS

We hebben 2513 strafrechtadvocaten een mail gestuurd met een uitnodiging om onze enquête in te vullen; 901 officieren en 2843 rechters. Er zaten hier en daar wat niet-werkende emailadressen tussen.

WEDERHOOR

Reactie van Raad van de Rechtspraak:

Vragen en antwoorden - Investico

Vraag 1. Wat is jullie reactie op bovengenoemde bevindingen?

- a) Hoe verklaren jullie deze cijfers?**
- b) Hoe kijken jullie aan tegen deze grote verschillen in percentages?**

Vooropgesteld: niemand kan onbewuste (voor)oordelen volledig uitsluiten, ook rechters niet. Voor de meeste mensen is dit niet iets waar zij in het dagelijks leven (veel) mee bezig zijn. Rechters daarentegen zijn het zich bewust dat zij onbewust en ongemerkt vooroordelen kunnen hebben en dat dit hun van invloed kan zijn op hun beslissingen. Daarom reflecteren ze continu op die valkuil. Iedereen die werkzaam is bij de Rechtspraak is er van doordrongen dat elke rechtszoekende/verdachte gelijk moet worden behandeld door onafhankelijke, onpartijdige, integere en vakkundige rechters. Rechters nemen hun beslissingen naar eer en geweten. Maar rechtspraak is ook mensenwerk, waarbij nooit uit te sluiten valt dat (voor)oordelen soms onbewust een rol spelen.

Dit is precies de reden waarom er binnen de Rechtspraak veel aandacht is voor de oordeelsvorming van en strafoplegging door (straf)rechters. Het is de taak van de rechter om te bepalen welke straf passend is, met het beste effect op de dader en de samenleving. Discriminatie of klassenjustitie staat haaks op de kernwaarden van de Rechtspraak. Iedere verdachte heeft recht op een eerlijk proces. De Rechtspraak is vanzelfsprekend erg geïnteresseerd in dit soort onderzoeken, te meer omdat het wettelijke uitgangspunt is dat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld. Het is goed dat Investico aandacht vraagt voor deze thematiek.

Omdat we onvoldoende informatie over de gebruikte onderzoeksmethode hebben, is het lastig om de conclusies van Investico volledig te onderschrijven. Wel lijken de conclusies in grote lijnen aan te sluiten bij het beeld dat we kennen uit eerdere onderzoeken naar dit onderwerp. Omdat elke vorm van onrechtvaardigheid of rechtsongelijkheid moet worden voorkomen, laat de Raad voor de rechtspraak hier met enige regelmaat onderzoek naar uitvoeren. Eerder onderzoek gaf ons meer inzicht in factoren die een rol kunnen spelen bij de verschillen tussen verdachten en de straf die zij krijgen. Bij het opleggen van een straf kijkt een rechter naar welk effect de straf op de verdachte en samenleving heeft. Hierbij weegt de rechter legio factoren.

De rechter kijkt bijvoorbeeld niet alleen naar de ernst van het delict maar ook naar de maatschappelijke impact, de persoon van de verdachte en – als dat aan de orde is – naar de positie van het slachtoffer of nabestaanden. Tijdens de behandeling van een strafzaak is ook aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Wat was zijn motief? Heeft de verdachte werk, een inkomen of een gezin? Is er sprake van verslavingsproblematiek? En: wat zijn gevolgen van een op te leggen straf voor die persoonlijke omstandigheden? Heeft het nut om iemand met schulden

een boete op te leggen? En wat betekent een celstraf voor iemand zijn baan of voor de baan van de werknemers van een bedrijf dat van een verdachte is? Heeft een verdachte zorgtaken voor een familielid? En ook: is de verdachte naar de zitting gekomen en heeft hij (of zijn advocaat) de rechter zijn kant van het verhaal vertelt? Dit alles kan het verschil maken, ook bij kleinere vergrijpen. Een straf moet dus niet alleen bij het delict passen maar ook bij de verdachte en zijn omgeving. Het bepalen van de straf is maatwerk.

Rechters zijn bijvoorbeeld eerder geneigd om mensen met werk een taakstraf op te leggen, omdat (langere) gevangenisstraf soms het einde van een baan betekent en iemand nog verder in de problemen zou kunnen brengen. Ook heeft het niet zoveel zin om iemand een geldboete op te leggen als hij deze niet kan betalen. Een (voorwaardelijke) cel- of taakstraf is dan soms passender. En de rechter zal eerder een celstraf dan een taakstraf opleggen, als de veroordeelde niet in Nederland woont, een zwervend bestaan leidt of geen Nederlands spreekt, onder andere omdat mensen zonder vaste woon- of verblijfplaats in Nederland niet in aanmerking komen voor een taakstraf (of voorwaardelijke straf) waarbij toezicht van de reclassering noodzakelijk is. Daders die geen Nederlands spreken, krijgen geen taakstraf omdat bij het uitvoeren van die straf geen tolk beschikbaar is.

Uit eerder onderzoek bleek ook dat verschillen in straftoemeting tussen verdachten met en zonder migratieachtergrond vaak samenhangen met belangrijke kenmerken van dadergroepen. Zo staat de ene groep vaker voor zware misdrijven voor de rechter, zijn er verschillen in de aard en omvang van justitiële documentatie, of dat zij vaker problemen hebben op het gebied van werk, opleiding of relaties. Daarbij speelt ook de proceshouding een rol, waarbij verdachten met een migratieachtergrond vaker een ontkennende proceshouding aannemen.

Het is uiteindelijk de wettelijke taak van de rechter om te kijken naar de ernst en omstandigheden van het strafbare feit, de persoonlijke omstandigheden van de verdachte en de gevolgen voor het slachtoffer. Elke zaak is uniek en een straf opleggen is maatwerk: er zullen dus altijd verschillen zijn tussen alle verdachten die voor de rechter verschijnen en de straf die zij krijgen.

Vraag 2. *Als we de data filteren op alleen opleidingsniveau (dus zonder migratieachtergrond) zien we ook grote verschillen. Hoogopgeleiden (hbo en wo-geschoold) gaan relatief het minst naar de gevangenis (10 procent), mensen die een mbo-opleiding volgden krijgen vaker dan hoger opgeleiden een gevangenisstraf opgelegd (17 procent) en tot slot krijgen laagopgeleiden (basisonderwijs, speciaal voortgezet onderwijs, vmbo en praktijkonderwijs) het vaakst gevangenisstraf opgelegd (22 procent). Kortom: hoe hoger de opleiding, hoe minder vaak gevangenisstraf.*

- a) Wat is jullie reactie op bovenstaande bevindingen?**
- b) Hoe verklaren jullie deze verschillen tussen opleidingsniveaus?**

Het is de taak van de rechter om te bepalen welke straf passend is, met het beste effect op de dader en de samenleving. Daarbij kijkt de rechter – op grond van de wet – naar de ernst en omstandigheden van het strafbare feit, de persoonlijke omstandigheden van de verdachte en de gevolgen voor het slachtoffer. Elke zaak is uniek en een straf opleggen is maatwerk. Er zullen altijd verschillen zijn tussen alle verdachten die voor de rechter verschijnen en de straf die zij krijgen, zelfs als een zaak op het eerste oog vrijwel identiek is. Rechters zijn bijvoorbeeld eerder geneigd om mensen met werk een taakstraf op te leggen, omdat gevangenisstraf vaak het einde van een baan betekent en iemand nog verder in de problemen zou kunnen brengen.

Vraag 3 Is er binnen de opleiding tot rechter aandacht voor de rol die (mogelijke) vooroordelen kunnen spelen bij het komen tot een strafreis? Zo ja, hoe ziet dit eruit?

Jazeker. Iedere mens heeft (voor)oordelen, onbewust en bewust. Voor de meeste mensen is dit vanzelfsprekend en niet iets waar ze in het dagelijks leven bij stil hoeven staan. Rechters proberen ze juist zoveel mogelijk uit te sluiten tijdens hun werk, zodat zij onafhankelijk en onpartijdig rechtszaken kunnen behandelen. Een proces dat continue aandacht en inzet vereist. De Rechtspraak werkt op verschillende manieren aan extra bewustwording op het onderwerp van (onbewuste) vooroordelen.

Alle rechters-in-opleiding volgen sinds september 2020 verplicht de cursus [Oordelen met vooroordelen](#). Doel van deze cursus is meer bewustzijn en kennis te creëren over vooroordelen en de invloed daarop op het werk van rechter. Hoe gaat een rechter om met eigen oordelen en gevoelens die niet hun grondslag vinden in een zaak zelf, maar in eigen persoonlijke ervaringen en gevoelens. Hoe herkent de rechter deze vooroordelen bij zichzelf en bij anderen en wat zijn de gevolgen van eigen – zogeheten - predisposities voor de beoordeling van een zaak?

Ook biedt SSR een training die ingaat op discriminatie in de cursus 'Rechterlijke oordeelsvorming' waarbij vanuit diverse wetenschappelijke disciplines naar oordeelsvorming wordt gekeken en het thema discriminatie wordt besproken. Daarnaast wordt in de cursus 'Multicultureel vakmanschap' ingegaan op vooroordelen, diversiteit in de samenleving en in hoeverre culturele aspecten invloed hebben op communicatie. Deze leeractiviteiten maken geen deel uit van het verplichte aanbod, maar van de zogeheten permanente educatie. Rechters worden geacht jaarlijks minimaal 24 uur aan permanente educatie te doen, in dat kader kunnen zij deze cursus volgen.

Daarnaast hebben rechters onderling in hun [professionele standaarden](#) afgesproken het professionele gesprek te voeren, waarin ze ook reflecteren op hun handelen. Onderdeel hiervan is ook het gesprek over rechtseenheid: hoe zorgen we ervoor dat rechters bij gelijke omstandigheden gelijk beslissen?

De Rechtspraak investeert ook in wetenschappelijk onderzoek naar dit onderwerp. De uitkomsten uit ons eigen onderzoek in 2016, '[Zwaarder gestraft](#)' zijn uitgebreid besproken en bediscussieerd en ook aanleiding geweest voor vervolgonderzoek. Vorig jaar verscheen [Vooroordelen in de rechtspraak onderzocht: Oorzaken en mogelijke oplossingen. Op dit moment voert de Raad voor de rechtspraak een onderzoek uit naar rechterlijke oordeelsvorming \(in bredere zin\) waarbij onder meer wordt gekeken naar welke invloeden op hun oordeelsvorming rechters zelf zien én hoe ze daar mee omgaan. De bevindingen zijn nog niet klaar voor publicatie.](#)

- [Etnisch gerelateerde verschillen in de straftoemeting](#) (2015)
- [Zwaarder gestraft?](#) (2016)
- [Vooroordelen in de rechtspraak onderzocht: Oorzaken en mogelijke oplossingen](#) (2023)

Vraag 4 De Raad benoemt de commissie die weer rechters benoemt. Is het een aandachtspunt voor de Raad dat de commissie een afspiegeling is van de samenleving? En zo ja, hoe zorgt de Raad daarvoor?

De Landelijke Selectiecommissie Rechters (LSR) is verantwoordelijk voor het selecteren van toekomstige rechters en raadsheren. De selectiecommissie bestaat voor de helft uit rechters en raadsheren. De andere helft bestaat uit niet-rechterlijk leden met een relevante maatschappelijke functie, zoals het openbaar bestuur, bedrijfsleven, onderwijs en wetenschap, advocatuur en

openbaar ministerie. Alle leden van de LSR onderschrijven het belang van objectief selecteren en hebben bij voorkeur hier ook al ervaring mee opgedaan voordat zij lid worden van de commissie. Ook volgen alle leden jaarlijks een training waarin aandacht wordt besteed aan objectief en waarde vrij selecteren.

In het algemeen vinden we het belangrijk dat de samenleving zich herkent in de Rechtspraak. Daarnaast willen we ook een inclusieve organisatie zijn waarin medewerkers zich thuis voelen, zichzelf kunnen zijn en gelijke kansen krijgen. We geloven erin dat diversiteit in onze organisatie de kwaliteit van de Rechtspraak bevordert. Diversiteit in bijvoorbeeld generaties, in sociale, economische en culturele achtergronden, in seksuele oriëntatie, genderidentiteiten, fysieke en verstandelijke uitdagingen, kwaliteiten, rollen en privé situaties.

LSR selecteert rechters en raadsheren in opleiding door middel van een objectieve en waarde vrije selectieprocedure en is voortdurend bezig met het verbeteren van die procedure, onder meer door te kijken of selectie-instrumenten niet onbedoeld voor bepaalde groepen kandidaten onnodige drempels bevatten. Op dit moment wordt de selectieprocedure onafhankelijk geëvalueerd door de Vrije Universiteit Amsterdam en de Rijksuniversiteit Groningen, daarbij wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan het waarde vrije selectieproces.

Vraag 5 Zijn er vakken binnen de opleiding tot rechter die aandacht besteden aan het thema rechtsongelijkheid? Wat is de inhoud van deze vakken? En zijn deze voor iedereen verplicht?
Zie hierboven.

Vraag 6 Is er verplichte (structurele) bijscholing/intervisie voor rechters die al in het vak zitten over dit onderwerp?
Zie hierboven.

Vraag 7 Naar aanleiding van Kamervragen van Van Nispen (SP) werd er in 2021 opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid een onderzoek gedaan naar klassenjustitie, uitgevoerd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC).

- a. Hoe heeft de Raad toen gereageerd op de bevindingen?
- b. Waren de bevindingen aanleiding om meer aandacht te besteden aan dit thema in termen van opleiding/bijscholing?
- c. Hoe ziet die opleiding/bijscholing er dan uit?

De Raad voor de rechtspraak heeft destijds met belangstelling kennisgenomen van het WODC onderzoek en de uitkomsten daarvan zijn met de hele organisatie gedeeld. Binnen de Rechtspraak is veel aandacht voor de oordeelsvorming van en strafoplegging door (straf)rechters. Dat is niet veranderd of vermeerderd door dit WODC-onderzoek, wel grijpen we alle onderzoeken over dit onderwerp aan om ons eigen inzicht in deze materie te vergroten en waar nodig het professionele gesprek hierover te stimuleren.

Vraag 8 Op welke manier probeert de Raad ongelijkheid binnen de rechtspraak tegen te gaan?
Zie bovenstaande antwoorden.

Vraag 9 Zijn er door rechters of advocaten ooit meldingen gemaakt bij de Raad van vermoedens van rechtsongelijkheid of klassenjustitie?

Ons zijn geen meldingen van advocaten of rechters over de afgelopen jaren bekend.

Vraag 10 Is er naar jullie inzicht sprake van klassenjustitie binnen de rechtspraak?

Volgens de WODC definitie is er sprake van klassenjustitie als het gaat om selectieve rechtspleging die iemand benadeelt wanneer die persoon niet tot de heersende klasse behoort. Een andere associatie die de term klassenjustitie bij mensen kan oproepen is etnisch profileren en andere vormen van benadeling van (potentiële) justitiabelen met een migratieachtergrond. Dit botst met de kernwaarden van de Rechtspraak. Iedereen heeft recht op een eerlijk proces door een onafhankelijke, onpartijdige, integere en deskundige rechters.

Rechters zijn mensen, en hoezeer zij ook hun best doen om hun eigen (onbewuste en bewuste) persoonlijke voorkeuren, gedachten, achtergrond, etc. buiten de deur proberen te houden, is dit nooit een foutloos proces. Maar het streven naar gelijke behandeling zit door en door ingebed in alles waar de Rechtspraak voor staat. Iedere mens heeft (voor)oordelen, onbewust en bewust. Voor de meeste mensen is dit vanzelfsprekend en niet iets waar ze in het dagelijks leven bij stil hoeven staan. Rechters proberen ze juist zoveel mogelijk uit te sluiten tijdens hun werk, een proces dat continue aandacht en inzet vereist. De Rechtspraak werkt op verschillende manieren aan extra bewustwording op het onderwerp van (onbewuste) vooroordelen.

Een systematische vorm van selectieve rechtspleging zien wij niet terug in de onderzoeken die wij tot nu toe hebben laten uitvoeren.

Reactie OM:

Het Openbaar Ministerie streeft naar rechtvaardigheid bij de toepassing van het recht, de straffen die het eist en oplegt. Het OM is institutioneel, organisatorisch en opleidingstechnisch gericht op onbevangenheid, onpartijdigheid en handelen zonder aanzien des persoons. Rechtsgelijkheid én maatwerk zijn belangrijke uitgangspunten. Tussen beide uitgangspunten bestaat in het individuele geval altijd spanning. Straffen is geen rekenen en statistiek, maar wegen en praktische wijsheid. Het OM werkt met een strafvorderingsbeleid, oftewel een kader, met heldere en herkenbare uitgangspunten per strafbaar feit waarbij de officier van justitie de ruimte heeft om maatwerk toe te passen. Afwijken van het kader moet vanuit de specifieke casus beargumenteerd kunnen worden. Voor dit landelijk uniforme strafvorderingsbeleid zijn ten aanzien van de meest voorkomende delicten richtlijnen opgesteld. Die zijn enerzijds normerend en anderzijds geven deze de officieren van justitie de ruimte om te komen tot een afdoening, die gericht is op de bijzondere omstandigheden van de zaak. De sanctie dient in verhouding te staan tot de ernst van het feit, de omstandigheden waaronder het is gepleegd en de persoon van de verdachte. In de richtlijnen is per feit zichtbaar wat als landelijk uniform uitgangspunt bij de beoordeling van strafzaken wordt gehanteerd. Omdat een straf proportioneel moet zijn, dient altijd een beoordeling van het individuele geval plaats te vinden. Het toepassen van alle strafvorderingsrichtlijnen in een strafzaak gebeurt daarom in twee stappen:

1. **Uitgangspunt.** Bij de eerste stap wordt aan de hand van de richtlijnen bepaald welke sanctie als landelijk uitgangspunt geldt voor soortgelijke feiten.
2. **Maatwerk.** Bij de tweede stap wordt bepaald of het gevonden uitgangspunt passend is in de specifieke strafzaak. De richtlijnen benoemen naast het uitgangspunt enkele veelvoorkomende strafverzwarende factoren. Daarnaast zijn er strafverminderende omstandigheden, waarmee rekening gehouden kan worden, zoals onderliggende sociale problematiek, impact op de omgeving en persoonlijke omstandigheden. Zo kan geringe of grote draagkracht invloed hebben op de hoogte van de geldboete en het wel of niet hebben van een dagbesteding invloed hebben op de omvang van de taakstraf. Soms zijn rapportages nodig om inzicht te krijgen in de mate van toerekeningsvatbaarheid of in het bestaan van een verstandelijke beperking of geestesziekte

Het Openbaar Ministerie kan voor veel voorkomende strafbare feiten zelf een straf opleggen, dat gebeurt door het opleggen van een strafbeschikking. Hiermee kan het OM verschillende soorten straffen opleggen, zoals een geldboete, een taakstraf of een schadevergoeding. Bij deze straffen kijkt het OM altijd naar het strafbeleid van de rechter. Er wordt gespiegeld aan het rechterlijke straftoemingsbeleid. De veroordeelde kan in verzet komen tegen deze straffen bij de rechter. Strafbare feiten waarvoor een gevangenisstraf gepast is, moeten aan de rechter worden voorgelegd.

De officier van justitie of advocaat generaal weegt bij het straffen alle belangen, die van dader, slachtoffer en samenleving. Het strafadvies van de Reclassering en de vordering van het slachtoffer, soms vergezeld van spreekrecht, zijn belangrijk voor het bepalen van de straf.

Al met al is een strafeis de uitkomst van een vaak meerzijdig perspectief op strafbaar feit, dader, slachtoffer en de ernst van de inbreuk op de maatschappelijke orde. In de dynamiek van het strafproces is bovendien sprake van intersubjectiviteit tussen officier van justitie, dader, slachtoffer, advocaat, (jeugd)reclassering, kindbescherming en rechter. Bij het stellen van de eis of het opleggen van een strafbeschikking wordt de officier van justitie beïnvloed door andere procesdeelnemers.

Het OM laat zich in veel zaken over de verdachte en een gepaste straf adviseren door de Reclassering. Dat advies geeft antwoord op de vraag: wat is er nodig om te voorkomen dat iemand

(weer) een strafbaar feit pleegt? Zo kan de Reclassering adviseren dat een taakstraf bij een verdachte niet passend is als deze bijvoorbeeld verslaafd is en niet komt opdagen bij zijn afspraken. De Reclassering kan adviseren over voorwaarden die gesteld worden voor de begeleiding van een verdachte; is opname in een kliniek noodzakelijk, heeft iemand een inkomen, een baan? Het zijn omstandigheden die meewegen bij opleggen van een strafbeschikking of bepalen van een strafeis en waarbij de rapportages die de Reclassering aanlevert, een grote rol spelen.

Een officier van justitie laat dus vele aspecten meewegen voordat hij een besluit neemt over de strafzaak die voor hem ligt. Die gaan oa over het gepleegde feit, de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, en ook over het strafblad van een verdachte en wat de kans is op recidive. Het maakt nogal uit of iemand een zogeheten first offender is of al een fors strafblad heeft. Dat geldt ook voor de verwachting dat een verdachte weer in herhaling zal vervallen. In de systemen van het OM wordt overigens niet het opleidingsniveau van de verdachte geregistreerd. Een besluit kan ook zijn om de zaak te seponeren, nadat de officier van justitie alle omstandigheden heeft gewikt en gewogen.

Verder wordt op de parketten in de zwaardere en gevoelige zaken op structurele basis strafmaatoverleg georganiseerd en soms ook reflectiebijeenkomsten met externen, om te komen tot een goede behandeling van de zaak en een passende eis. Alle aspecten van het strafrechtelijk onderzoek en de persoon van de verdachte worden op zo'n strafmaatoverleg besproken, waar meerdere officieren van justitie, en ook andere OM-medewerkers, aan deelnemen. Dat levert soms scherpe discussies op, en helpt de zaakofficier in zijn afweging om te komen tot een goede en passende eis.

Jullie onderzoek gaat over een relevant thema. De onderzoeksgegevens waar jullie je op baseren, missen -nog- een aantal relevante aspecten die voor officieren van justitie heel belangrijk zijn om te komen tot een afweging. Die aspecten staan hierboven verwoord. Een verklaring voor de verschillen in cijfers heeft het OM niet. Voor een goede duiding van de cijfers is een bredere context nodig en meer kwalitatieve informatie.

Bewustwording op dit thema is hartstikke belangrijk en binnen het OM wordt in opleidingen en cursussen aandacht besteed aan straftoemeting en oordeelsvorming.

Oordeelsvorming is een basisonderdeel in de oio-opleiding: officieren in opleiding. Het gaat om leeractiviteiten die te maken hebben met morele oordeelsvorming en multicultureel vakmanschap. Oio's leren door een andere (culturele) bril te kijken naar bepaalde zaken, die volgens de eigen cultuur misschien vanzelfsprekend zijn. Zo leren ze om bij het beoordelen van een strafrechtelijke kwestie cultureel beïnvloed gedrag te herkennen en bepaalde (communicatie)risico's te voorzien. Ook leren ze over psychologische valkuilen in de (straf)rechtspraak. Algemene psychologische principes kunnen van invloed zijn op de wijze waarop je als officier van justitie waarneemt, interpreteert, besluit en oordeelt. Dit onderdeel heeft het strafrecht als vertrekpunt. Verder volgen oio's een cursus over de werking van de hersenen in relatie tot het recht.

Daarnaast biedt de SSR (het opleidingsinstituut voor de rechtspraak en het OM) cursussen en opleidingen aan over dit thema, bedoeld voor verschillende doelgroepen binnen de organisaties, waar collega's op kunnen intekenen.

Hieronder in het kort een aantal voorbeelden, waarbij ik alleen de OM-doelgroep noem.

1. De menselijke factor / Welke menselijke factoren hebben invloed bij het nemen van gedegen besluiten?

Waarneming, oordeels- en besluitvorming zijn belangrijke elementen in het werk van rechters en officieren van justitie. Deze leeractiviteit gaat in op de menselijke factoren die van invloed zijn bij het nemen van gedegen besluiten. Zo leer je over tunnelvisie, verhoortechnieken, de betrouwbaarheid van het geheugen, het detecteren van leugens en

ontlastend bewijs. Deze leeractiviteit is een absolute aanrader voor de jurist die behalve naar de dader en het bewijs óók kritisch naar zichzelf durft te kijken. De bijeenkomst heeft het strafrecht als uitgangspunt.

Het doel van de cursus is het bewust worden van de invloed van jouw eigen kennis en voorkeuren op de kwaliteit van je professionele beslissingen. Tijdens deze cursus wordt je een spiegel voorgehouden met als doel om tijdens je werk bewuster stil te staan bij je eigen aanpak en aannames.

Na een korte inleiding op het onderwerp wordt aan de hand van praktijkgerichte opdrachten gewerkt aan de bewustwording van een groot aantal elementen die bij het waarnemen, reproduceren, beoordelen en besluiten en rol spelen. Door de opdrachten verkrijgt je inzicht in op welke manier je tot een besluit komt en welke objectieve en subjectieve factoren jouw beslissing sturen. Het strafrecht is daarbij het uitgangspunt.

Deze cursus is bedoeld voor de advocaat-generaal, officier van justitie, adjunct-officier van justitie, parketsecretaris en beoordelaar.

2. De moed om waarheid te spreken, Parrhesia/ Filosofische master omtrent het begrip 'waarheid'

De waarheid en de moed om die in alle gevallen te spreken is ingewikkeld. Deze verdiepende, *filosofische* workshop rond dit onderwerp is een aanrader voor iedereen die werkzaam is binnen de Zittende Magistratuur en het Openbaar Ministerie.

Het vergroten van inzicht rond het begrip 'vrijmoedig waarheidspreken'. Ook geeft de workshop inzicht in aspecten die met het spreken van de waarheid te maken hebben en wat dit betekent in jouw eigen functie. Het is bedoeld voor (adjunct-)officieren van justitie, advocaten-generaal, juridisch medewerkers en parketsecretarissen.

De workshop bestaat uit een inleiding, het bespreken en bediscussiëren van spraakmakende historische en hedendaagse casussen en het delen van ervaringen met collega's.

De volgende onderwerpen komen aan bod:

- Wat is waarheid?
- Hoe komt waarheid tot stand?
- Verschillende soorten waarheid
- Redenen om waarheid te spreken
- De context waarin waarheid wordt gesproken (waar, wie en hoe)

3. Multicultureel vakmanschap in het strafrecht

Multicultureel vakmanschap en interculturele communicatie; over vooroordelen en diversiteit in de samenleving en de betekenis hiervan voor jou als juridisch professional

Als juridisch professional krijg je te maken met mensen met diverse achtergronden. Culturele aspecten hebben invloed op onder andere de communicatie. Het is van belang deze aspecten te herkennen en op correcte wijze te duiden, zodat miscommunicatie kan worden voorkomen. Kijk door een andere (culturele) bril naar bepaalde zaken, die volgens jouw eigen cultuur vanzelfsprekend zijn. Bediscussieer met vakgenoten dilemma's uit de praktijk, op het gebied van diversiteit en train je interculturele communicatieve vaardigheden.

Tijdens deze cursus staat het vervaardigen van 'multicultureel vakmanschap' centraal. Hierbij wordt de vertaalslag gemaakt naar het vak van rechter en officier van justitie, waar je handvatten worden geboden om bij het beoordelen van een strafrechtelijke kwestie cultureel beïnvloed gedrag te herkennen, bepaalde situaties in het licht van de communicatie in te schatten en bepaalde risico's te voorzien.

Hierbij wordt specifiek aandacht besteed aan de volgende aspecten:

- cultuurverschillen
- multicultureel vakmanschap
- diversiteit in cultuur
- interculturele communicatie

Na het op actieve wijze doorlopen van deze leeractiviteit ben je in staat culturele aspecten in een strafzaak te herkennen en te duiden, waarbij je in het bijzonder in staat bent te reflecteren op jouw vaardigheden op het gebied van interculturele communicatie.

Deze cursus is bedoeld voor advocaten-generaal, officieren van justitie (in opleiding), adjunct-officieren van justitie (in opleiding), beleidsmedewerkers, beoordelaars en slachtoffercoördinatoren.

Reactie Ministerie van Justitie en Veiligheid:

1. Wat is jullie reactie op bovengenoemde bevindingen?
 - a. Hoe verklaren jullie deze cijfers?
 - b. Hoe kijken jullie aan tegen deze grote verschillen in percentages?

Allereerst waarderen wij het dat de journalisten onderzoek hebben gedaan naar het belangrijke onderwerp rechtsgelijkheid in het strafrecht. Wij hechten daar ook veel belang aan en daarom heeft het WODC in ons opdracht en mede naar aanleiding van een motie van de Tweede Kamer al een kwalitatief onderzoek en een haalbaarheidsstudie kwantitatief onderzoek verricht. Daaruit is onder meer naar voren gekomen dat verder onderzoek noodzakelijk is. Het WODC is sinds afgelopen juni een onderzoek gestart naar de cumulatieve oververtegenwoordiging van mensen met migratieachtergrond in het strafrecht. Daarbij zal ook worden onderzocht in hoeverre er in de strafrechtketen sprake is van ongelijke behandeling op grond van sociaal economische positie van verdachten. Wij zullen de onderzoekers wijzen op de uitkomsten van uw onderzoek. Zij beslissen zelfstandig of deze uitkomsten op enigerlei wijze bij het eigen onderzoek kunnen worden betrokken. Zodra het WODC-onderzoek wordt afgerond en de resultaten bekend zijn zullen wij op de bevindingen reageren.

2. Het WODC heeft in 2021 een rapport gepubliceerd 'Een verkennend kwalitatief onderzoek naar klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen'. Wat heeft het ministerie met de conclusies van dit onderzoek gedaan?

Zie antwoord op de vorige vraag.

3. Het bovengenoemde onderzoek van WODC was niet het eerste onderzoek waaruit bleek dat er waarschijnlijk in de hele strafrechtketen sprake is van klassenjustitie. In 1999 publiceerde Ben Rovers ook al een onderzoek naar klassenjustitie, net als het WODC in 1977. Wat doet het ministerie om ongelijkheid in de strafrechtketen tegen te gaan?

Naar aanleiding van het lopende WODC-onderzoek zoals in antwoord op vraag 1 genoemd, zal worden gekeken of de resultaten aanleiding geven tot het nemen van maatregelen.